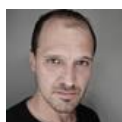

Mi svábok, jó magyarok voltunk

[Kolozsi Ádám](#) 2016.01.19. 17:18

Magyarország többpárti egyetértéssel, a sajtóban folytatott hecckampány fanfárjaitól kísérve, nagyrészt saját elhatározásból üzte el negyedmillió saját polgárát hetven évvel ezelőtt. A németek embertelen kitelepítése után „svábul még lélegezni sem volt szabad”, a kollektív bűnösség jegyében végrehajtott akciókról sokáig beszélni sem lehetett, és még most is hamis mítoszok lengik körül a koalíciós évek marhavagonos tömegdeportálásait. Vagyonrablás, Kelet-Európa újraszabása és a mostaninál tízszer súlyosabb menekültválság: 1946. január 19-én indult el az első sváb vonat.

A német közösség felét, 220-230 ezer embert telepítettek ki 1946 és 1948 között akarata és tiltakozása ellenére Magyarországról arra hivatkozva, hogy a német kisebbség felelős a nemzeti szocializmusért. A vád szerint a háborús években a svábok voltak Hitler előretolt éke, „fasiszta maradványról” van szó, akik nem érdemelnek kíméletet.

A kollektív bűnösség logikája szerint százezrekhez hasonlóan fasiszta maradvány lett a 13 és fél éves [dunabogdányi](#) Stágel Feriből is. „Egy szombati nap volt, amikor teherautókkal jöttek értünk. Senki sem tudta, hogy kit és miért visznek. Apám nem volt volksbundista, a háborúban magyar katona volt, mégis rajta volt a kitelepítési listán. Talán azért, mert német anyanyelvűnek vallotta magát, talán azért, mert az egyik legtehetősebb ember volt a faluban. Fogalmunk sem volt, hová megyünk.”

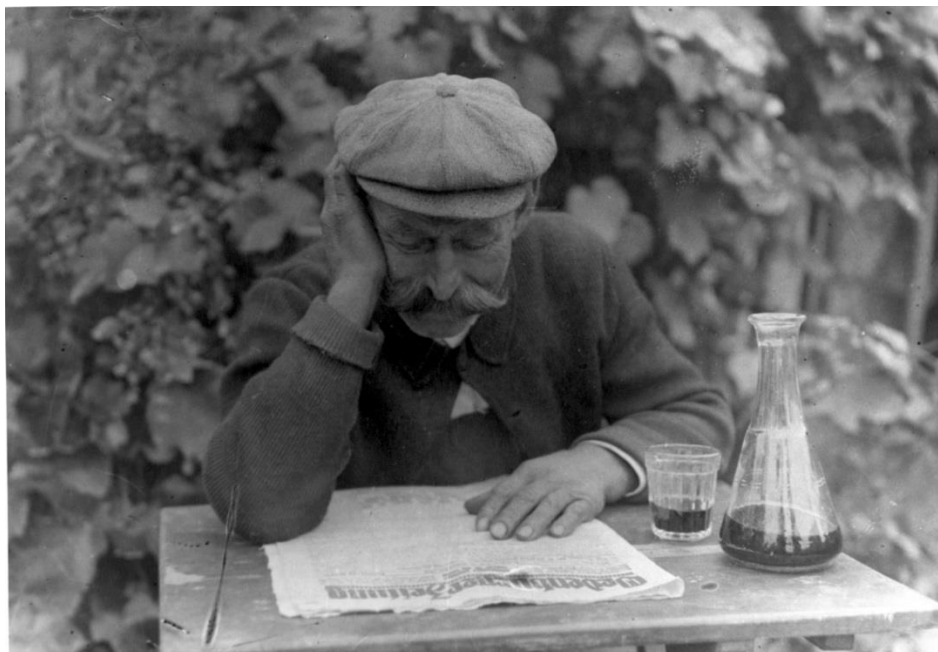
A gyerekek azok közé tartoztak, akik – mint a 65 év feletti, az állapotos anyák, a népgazdasági szempontból hasznos értéket jelentő bányászok, valamint a „nemzethűségüket” 1945 előtt bizonyítók – elvileg mentességet kaphattak volna, de az eleve embertelen és erkölcstelen rendelet végrehajtásakor rendszerszintűek voltak az újabb visszaélések is.

A különböző traumák kényszeres szembeállításának már csak azért sincs túl sok értelme, mert azok időnként hasonló forrásból fakadnak. A németek elleni háború utáni brutális intézkedéseket jelentős részben ugyanaz motiválta, mint az alig egy-két évvel korábbi zsidóüldözéseket: az államilag támogatott vagyonszerzés, az ellenségnek nyilvánított csoportok kifosztása, esetleg a szabadrablás reménye, tágabb politikai szinten pedig a szociális célok totális diszkrimináción alapuló megoldása, együtt az etnikai homogenizálás agyrémével. A kérdés, hogy hogyan csinálhatták ezt meg közvetlenül a holokausz után.

A leghűségesebb hazaárulók

A magyarországi németeket a marhavagonok – a zsidókkal ellentétben – nem a halálba vitték, de az egzisztenciájuktól, méltóságuktól, elképzelt jövőjüktől és sokszor közvetlen családtagjaiktól őket is a mindenható állam fosztotta meg, még hozzá alapvetően szintén származási alapon. Bár a magyar politikusok taktikai okokból tagadták, hogy ők is kollektív bűnöst keresnének egy etnikai csoportban (mellesleg a német közösség volt a Trianon utáni országterületen maradt egyetlen népesebb nemzetiség), de a németek ellen uszító újságcikkek olvasóinak erről nem lehetett kétségük.

„Sopronban az új honfoglalás mást is jelent, mint földhöz jutást. Jelenti az utóbbi idők legnagyobb gondolatát: az áttelepítést. Elég volt a soproni hazaáruló németiség aknamunkájából! Elég volt abból a gyalázatos mesterkedésből, amely azt igyekezett bebizonyítani, hogy Sopron német város. Magyarokat akarunk látni Sopron német utcáin, az ő kezükbe akarjuk adni a soproni németiség földjét, szőlőit, gyümölcsöseit és velük akarjuk a nyugati határváros magyarságát teljessé tenni” – [írta 1945 májusában egy soproni lap](#), és ez szokásos hangnemnek számított. Külön pikáns, hogy a hazaárulónak nyilvánított soproni polgárság (a németeknek is legalább a fele) 24 évvel korábban Ausztria helyett a Magyarország mellett maradásra szavazott – a „leghűségesebb város” címe azonban ‘45-ben nem sokat ért, [hiába próbálták Sopronban](#) erre hivatkozva elérni, hogy legalább őket ne telepítsék ki.

Egy soproni német az Oedenburger Zeitung című soproni napilap olvasása közben.
Fotó: Friedrich Károly

Már az elfogadott rendelet címe („a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről”) is világossá tette, hogy [kollektív felelősségre vonásról van szó](#), az ártatlanság vélelme helyett azt kellett megpróbálni mindenkinek bizonyítani, hogy ő nem tett semmit – de ha elvehető földje, szőlője volt, esetleg megkívánta valaki a házát, ezzel is hiába próbálkozott. A törvény szerint mindenkit áttelepítettek, aki az utolsó, 1941-es népszámláláson németnek vallotta magát vagy német volt az anyanyelve, esetleg ha németes hangzásúra változtatta vissza a nevét, netán a Volksbund vagy az SS tagja volt.

Utóbbi talán úgy hangzik, mintha tényleg nagyon durva lenne, úgyhogy tisztázzuk: a magyarországi németek többsége a világháborúban nem a magyar honvédségben, hanem, a Waffen-SS-ben szolgált – a közhiedelemmel ellentétben azonban a besorozottak kétharmada nem önként jelentkezett oda, hanem 1944-ben behívták; erről ugyanúgy nem tehetett, mint a közkatonák máshol sem. A Volksbund-tagság (a ’38-ban alapított, nemzetiszocialista orientációjú nemzetiségi szervezet) önmagában szintén nem sokat jelentett: bár Hitler sok „népi németnek” imponálhatott 1943-ig, amíg úgy állt a front, de a svábok többsége nem azért lépett be, mert akkora náci volt, hanem például azért, mert ez volt az államilag elismert szerveződésük, és mondjuk ők szervezték a falusi bált is mellesleg – de ez ’46-ban elegendő volt az elűzéshez.

Tologatós puzzle deluxe

A németektől leginkább arra hivatkozva akartak megszabadulni, hogy a háborúban ők voltak Hitler „ötödik hadoszlopa”. Németország tényleg mocskos módon használta a kelet-európai német kisebbségeket a külpolitikájában, akiket a Lebensraum ideológiába is beépített. Más kérdés, hogy Hitlernek ellentmondásos stratégiái voltak a Baltikumtól Bácskáiig, az erdélyi szász városoktól a Volgáig élő diaszpórákkal kapcsolatban: a Németországba telepítésüket is támogatta – a besszarábiai németek tömeges dunai repatriálásának 1940-ben például [Budapest is tanúja volt](#).

Az etnikai csoportok önkényes átrakosztatásának igazi mestere azonban Sztálin volt, aki a harmincas évektől [úgy deportált egész népeket oda-vissza](#), de főleg a kazahsztáni éhhalálba, mintha kihajítható és behelyettesíthető legókockákról lenne szó. És az az igazság, hogy az angolszász hatalmak sem voltak olyan nagyon a tömeges áttelepítések ellen. Az első világháború utáni görög–török népességcserét szem előtt tartva, a második világháborúhoz vezető revíziós politikákból azt a tanulságot vonták le, hogy a vegyes lakosságú, vitatott területek olyan időzített bombát jelentenek, amit jobb előre kiiktatni. Innen származik az az életveszélyes politikai mítosz, hogy a tömeges kényszermigráció még mindig a kisebbik rossz – kétségtelen, de csak ha a népiirtással vetjük össze, ezt a hamis dilemmát azonban a nagyhatalmak tragikus módon a magukévá tették 1945-re.

Ennek következményeként 12-14 millió németet űztek el lakóhelyéről a világháborút követő években Kelet-Európából. A legtöbbet, úgy 7 millió embert Lengyelországból és a Baltikum térségéből, 3 milliót pedig Csehszlovákiából – ehhez képest a Magyarországról elkergetett több mint 200 ezer német még akár kevésnek is tűnhet, és Lengyelországgal és a Szudéta-vidékkel szemben nálunk legalább maradtak németek: csak a közösség felét deportálták. Ez a nemzetközi kontextus, ami nélkül a magyarországi kitelepítések sem érthetőek. Azonban ezekkel együtt sem könnyen, ugyanis egy nagyon összetett történetről van szó, ahol a kül- és belpolitikai tényezők bonyolultan és talán nem is mindig

kibogozhatóan fonódnak egymásba, miközben az alapkérdés megmarad: ki és miért döntött úgy, hogy kollektív bűnbakot csinál a német polgárokból, a sváb parasztokból?

Működésben a Potsdam-csapda

Régi legenda, hogy a nagyhatalmak kényszerítették Magyarországot a kitelepítésre, mert hogy a Potsdami konferencia rendelkezett erről. Már Rákosiék is ezzel védekeztek, de a valóságban a dokumentumokból az derül ki, hogy a szovjet és a magyar állítással ellentétben Potsdamban nem előírták, csak jóváhagyták a kitelepítéseket. Ezzel a nyugatiak normalizálni is próbálták a szervezetlennek látszó (valójában azonban nagyrészt államilag szervezett) „vad elűzéseket”, melyek során kegyetlen módon, sok ezer ember halálát okozva hajtották nyugat felé Lengyelországból, Csehszlovákiából és Jugoszláviából a németeket. Lengyelország nyugatra tolásával a Galíciából és Volhíniából jövő lengyel menekültek számára mindenképpen „helyet kellett csinálni” – ezért és a kapcsolódó szörnyűségekért Lengyelország azóta sem kért bocsánatot.

Ez ugyanúgy szinte politikai tabu, mint a Beneš-dekrétumok kérdése a cseheknél – ez pedig már az a szál, aminek a magyar történetben is közvetlen jelentősége van. Beneš fő célja az volt, hogy az országa kevesebb legyen 3 millió szudétanémmel, ehhez pedig elnyerte a szovjet támogatást; Sztálin sem akart masszív német kisebbségeket a keleti blokkban. Csehszlovákia mellékesen [a magyaroktól is szeretett volna egy az egyben megszabadulni](#) – amihez nem jött potsdami jóváhagyás, de a felvidéki magyarok sorsa mégis összekapcsolódott a magyarországi németekével.

A németek elleni súlyos retorziók nálunk már akkor elkezdődtek, amikor megjöttek az oroszok. Kárpátaljáról és Szabolcsból 60 ezer németet hajtottak el, és vittek közülük sokakat évekre málenkij robotra – más kérdés, hogy ebbe a német nevűek és magyarok is bőven belecsúszhattak, annyira, hogy emiatt, ha óvatosan is, de [még Rákosi is tiltakozott](#) Moszkvában. A következő jogfosztást már a magyar pártok követték el. A '45 tavaszi földosztásból kihagyták a sváb gazdákat, és sokszor éppen az ő földjeiket osztották szét – ez is mutatja, hogy a németellenes intézkedések részben szociális indíttatásúak voltak: így akarták földhöz juttatni a szegényparaszságot és a földnélkülieket, miközben szavazói bázist teremtenek saját maguknak.

Kivételes alkalom

Igazán nagy lendületet az augusztusi potsdami döntés után kapott a németellenes hisztéria, ez az időszak pedig egybeesett [az itthoni parlamenti választási kampánnyal](#). Ekkor már 400-450 ezer német kitelepítéséről beszéltek – apró kalkulációs hiba, hogy ennyi német összesen nem volt az országban. A pártok közül a kommunisták és a Nemzeti Parasztpárt volt a legvehemensebb.

Nincs irgalom, nincs kegyelem. A legradikálisabb megoldást követeljük: a svábokat egytől egyig ki kell telepíteni az országból

– mondta habzó szájjal a parasztpárti Kovács Imre, kiteljesítve a népiek antiszemitizmussal vetekedő hagyományos svábellenességét. Még a szocdemek voltak a legmérsékeltebbek, de a „fasiszta módszerekre emlékeztető népcseré” miatt a lehangosabb tiltakozók a saját híveiket védő [egyházak voltak](#). „Ennek az elintézésnek módja előbb-utóbb ugyanolyan

megítélésben részesül, mint amilyen megítélésben részesül ma a magyar nemzet a zsidóságnak gettóba kényszerítése miatt” – írták az evangélikusok 1946-ban.

Kitelepítés előtt álló német családok Magyarországon, 1946-ban.
Fotó: John Phillips

Id. Antall József (a miniszterelnök zsidómentőként kitüntetett apja) miniszterként felügyelte a kitelepítéseket, de nem játszott szép szerepet: „Nemzetpolitikai szempontból nem kétséges, hogy Magyarországnak érdeke, hogy minél nagyobb számban hagyják el a németek az országot. Soha nem lesz ilyen alkalom, hogy megszabaduljunk a németektől” – jelentette ki.

Ha a svábokra nem vagyunk tekintettel, legalább legyünk tekintettel magunkra, és ne felejtjük el azt, hogy a rablott holmival való élés olyan demoralizálást jelent, ami súlyosabb veszteség, mint a rablott holmi gazdasági értéke

– írta ellenben Bibó István, aki azért is óvott a kollektív felelősségre vonástól, mert ezzel jogcímet adunk a cseheknek arra, hogy „ugyanezt tegyék az alájuk került magyarokkal”.

Bár a hivatalos magyar politika arra törekedett, hogy a felvidéki magyarok kérdését leválassza a mi német politikánkról, erre a kollektív megbélyegzés után sem politikai, sem erkölcsi alapja nem volt. Ráadásul a sváb kitelepítések folytatására azért is volt elemi szükség, mert kellett a hely a Szlovákiából érkező magyaroknak – miközben az alföldi agrárproletariátus, a bukovinai székelyek és más menekültek lakhatásáról is gondoskodni kellett. Ha tetszik (nem tetszik): a szégyenletes németellenes politika maga járult hozzá a határon túli magyar kisebbség hasonló elűldözéséhez, vagyis a magyar politika a Beneš-dekrétumok forgatókönyve szerint teljesítette be saját rossz sorsát.

Jól jártak?

Jó, jó, de mit nyavalyog, akit Nyugat-Németországba telepítettek, és már a hatvanas években autóval látogatott haza? Ez a legenda az utolsó, amivel kapcsolatban érdemes most is [jelezni a fenntartásokat](#). Nem véletlenül próbáltak tízezernél is többen [visszaszökni Magyarországra](#), hazatérni a falujukba, ahonnan kiverték őket: egyrészt, az anyagi konszolidációig eltelt vagy húsz év, miközben a büszke sváb gazdáknak betanított munkásként kellett túlélniük. Másrészt: a 60 milliós NSZK-ban 1950-ban minden ötödik ember menekült volt – próbáljuk ezt elképzelni most, amikor egymilliónyi menekült kapcsán van általános válság.

Kitelepítés előtt álló sváb család (1946)

Fotó: John Phillips

A „népi németek” kulturálisan persze sokkal közelebb voltak a többségi társadalomhoz, mint mondjuk most az afgánok, de azért akkor is voltak komoly konfliktusok, és az őslakosság akkor is inkább elutasító volt, mint együttérző. Kint a magyarországi sváb beszédet kinevették, az idegen szokásokat lenézték. A helyiek nem örültek, hogy idegeneket ültetnek a nyakukra, úgyhogy eleinte sokan inkább azt szerették volna, ha ki sem engedik a menekülttáborokból az elüldözötteket, és előfordult, hogy csak géppisztolyos amerikai katonák kíséretében lehetett őket a kijelölt lakhelyekre bevinni.

„Mi a magyarokkal mindig jobban megértettük egymást, mint a németekkel. Amikor kitelepítettek, mi ott csak magyar cigányok voltunk” – [emlékezett](#) Bindorffer Györgyi könyvében egy német származása miatt deportált asszony. Ahogy ő mondta:

„Mi svábok, jó magyarok voltunk.”